

на Волині на початку 20-х рр. XX ст. по відношенню до інших конфесій // *Слов'янський вісник*. – Рівне, 2010. – Вип. 9; Кукурудза А. Демократизація православ'я 20-х рр. XX ст. (український контекст). – Рівне, 2008; Кукурудза А. Проблема внутрішньоконфесійного конфлікту: на прикладі православного життя Волині 20-х рр. XX ст. (за матеріалами Державного архіву Тернопільської обл.) // *Слов'янський вісник*. – Рівне, 2007. – Вип. 6.

10. Скакальська І. Відомі постаті Кременецької духовної семінарії 20–30-х років XX ст. // *Україна – Європа – Світ: Зб. наук. пр. / Гол. ред. Л. Алексієвець*. – Тернопіль, 2011. – Вип. 8; Степаненко Г. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.): Дис... канд. іст. наук. – К., 2002; Оболончик Н. Релігійна освіта у Кременецькому повіті у 20–30-х рр. XX ст. // *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / За ред. І. Зуляка*. – Тернопіль, 2009. – Вип. 3.
11. Рожко В. Нарис історії Української православної церкви на Волині (870–2000). – Луцьк, 2001.
12. Мокляк Я. Православне віросповідання і політична свідомість лемків у міжвоєнній Польщі // *Слов'янський вісник: Зб. наук. пр.* – Рівне, 2011. – Вип. 12.
13. Ткачук В. Роль національно-церковного руху православних українців Західної Волині міжвоєнного періоду (1920–1930-ті рр.) у формуванні модерної української нації // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Історія / За ред. І. Зуляка*. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2.
14. Смирнов А. Громадсько-політична і церковна діяльність Степана Скрипника у 1930–1944 рр.: історіографія проблеми // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. – Острог, 2009. – Вип. 14.
15. Цымбал А.Г. Спроби ажыцяжэння беларусізацыі Праваслаўнай царквы у Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) // *Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа: Зб. навук. арт. / Рэкал.: Э. Ярмусік і інш.* – Гродна, 2009.
16. Веремеев С.Ф. История христианских конфессий Беларуси 1917–1991 гг. в диссертационных исследованиях постсоветского периода // *Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальныя і міжзяржаўныя адносіны*. – Вип. 1. – Гомель, 2012.
17. Загідулін А.М. Беларускае пытанне у польскай нацыянальнай і канфесійнай палітыцы Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.). – Гродна, 2010.
18. Козловский А.В. Православная церковь в социокультурном развитии западнобелорусских земель в 20–30-е гг. XX в. // *Хрысціянства ў гістарычным лёсе...*
19. Стоцький Я. Міжнародна наукова конференція «Українське християнство: історія трагедій та уроки сьогодення (1596–1686–1946)» // *Мандрівець*. – 2006. – № 6.
20. Сілава С. Царкоўна-прыходскае жыццё Гродзенскай праваслаўнай епархіі у 1921–1939 гг. // «Шлях да ўзаемнасці = Droga ku wzajemności»: *Мат. XVII міжн. навук. канф.* – Гродна, 2011.
21. Сілава С. Адносіны польскага урада да праваслаўнай царквы у 1921–1939 гг. (на прыкладзе Гродзенскай епархіі) // *Історія Польщі в історіографічнай традыцыі XIX – пачатку XXI вв.: Мат. міжн. навук. канф. / Под ред. Т. Кручковскога*. – Гродна, 2011.
22. Загідулін А. Вывучэнне этнакультурага і канфесійнага развіцця Заходняй Беларусі у айчынай гістарыяграфіі // «Шлях да ўзаемнасці = Droga ku wzajemności»...
23. Янушевич И. Православная церковь в Беларуси в межвоенный период (1921–1939 гг.) // *Научные труды Республиканского института высшей школы: исторические и психолого-педагогические науки / Под ред. М. Демчука и др.* – Минск, 2012.

Vlasyuk I.M. The Orthodox Church position in western Ukraine and western Belorussia during the intermilitary period (the 1921–the 1939): the review of the modern historiography. In the article was made the attempt to analyse the modern Ukrainian and Belorussian historian's research of the Orthodox church position in Western Ukraine and Western Belorussia in the composition of the II Reich Pospolita, the confession policy of the Polish power.

Key words: Orthodox Church, Western Ukraine, Western Belorussia, Poland, autocephalic

Н. В. Горло

СПОРУДЖЕННЯ ДНІПРОВСЬКОГО ГІДРОКАСКАДУ В 1950–70-х рр.: СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ

Стаття присвячена аналізу сучасних публікацій з історії спорудження Дніпровського гідрокаскаду і наслідків гідробудівництва. З огляду на міждисциплінарний характер досліджуваної проблеми, вивчаються праці представників історичної та інших наук. **Ключові слова:** історіографія, Дніпровський гідрокаскад, гідроенергетичне будівництво

Доба незалежності відкрила перед науковцями нові перспективи у дослідженні вітчизняної історії. Змінюється концепція вивчення історії: те, що раніше замовчували, нині стає об'єктом наукового аналізу. Спорудження Дніпровського гідрокаскаду в 50–70-ті рр. XX ст. закономірно привернуло до себе увагу як науковців, так і громадськості. Однак, якщо на початку і в період розгортання гідробудівництва переважало його схвалення, що було зрозумілим, з огляду на пануючу ідеологію, то з його завершенням, на певній часовій віддаленості від нього, у центрі уваги постали негативні наслідки цього спорудження, які зокрема полягають у незначній енергетичній ефективності, великих втратах від затоплення, негативному впливі на стан екології Наддніпрянщини, що свідчить про необхідність здійснення глибокого об'єктивного аналізу практики гідробудівництва в СРСР.

На сьогодні практично відсутні історичні дослідження узагальнюючого характеру щодо планів і реалізації практики гідробудівництва в Україні. Проте, їх певним чином компенсують порівняно часті наукові і публіцистичні праці, причому не тільки істориків, але й економістів, енергетиків, екологів, інтерес яких до гідроенергетичного будівництва в СРСР закономірний, зважаючи на комплексний характер породжених ним проблем. Метою статті є дослідження сучасних публікацій, у яких аналізуються причини розгортання масштабного гідроенергетичного будівництва на Дніпрі, особливості його реалізації, а також шляхи подолання численних енергетичних, економічних, екологічних та соціальних проблем, пов'язаних із ним.

На сучасному етапі науковці досліджують історію спорудження гідрокаскаду із залученням великого масиву архівних джерел, вивчають генезис ідеї «Великого Дніпра», її реалізацію і наслідки. Це дає змогу назвати конкретні цифри і факти, пов'язані з влаштуванням водосховищ. Зокрема історики П. Панченко і С. Тимченко у статті «Великодніпровство: міфи і реальність» [1] розглядають виникнення і реалізацію ідеї Великого Дніпра та аналізують наслідки будівництва гідровузлів.

Характерною рисою історичних праць є те, що окремі результати вивчення історії спорудження Дніпровського гідрокаскаду вводяться в роботи, у яких комплексно досліджуються інші актуальні проблеми соціально-економічної історії України. Наприклад, С. Тимченко [2], аналізуючи тенденції розвитку поселенської структури села, відзначає важливий вплив будівництва Дніпровського гідрокаскаду на процес скорочення кількості сіл. Також він звертає увагу на такі аспекти соціально-економічної політики, як переселення в південні області, виплата компенсації, господарське влаштування переселенців на нових місцях поселення тощо. Комплекс соціально-економічних наслідків спорудження водосховищ дослідили П. Панченко і В. Шмарчук у курсі аграрної історії України [3]. На прикладі Каховського водосховища, вони відзначили негативний вплив

появи водосховищ на стан сільського господарства, екології, проаналізували соціальне становище населення. Соціально-економічних наслідків переселення П. Панченко торкається й у інших роботах [4]. С. Падалка, розглядаючи тенденції розвитку українського села у 1960–80-х рр., назвав будівництво Дніпровського гідрокаскаду фактором, що вплинув на скорочення чисельності сіл Наддніпрянщини. Дослідник стверджує, що головним аргументом ініціаторів цих акцій було прагнення перекинути дешево і фактично безправну робочу силу для освоєння південних районів республіки, Криму, Сибіру, Казахстану [5, 116]. Проте, більш вірогідно, відселення з зони затоплення не виступало головною метою спорудження гідровузла. Дослідниця Л. Ковпак, аналізуючи соціально-побутові умови життя населення України другої половини ХХ ст. [6], звернула увагу на екологічні проблеми України як чинник, що впливає на життя населення. Зокрема автор, розглядаючи стан Дніпра, зупинилася на екологічних та соціальних наслідках появи каскаду водосховищ, проаналізувавши соціально-економічну політику партійного керівництва, яке не виконало обіцянки щодо організації переселення.

Спроба розробки узагальнюючого дослідження, з метою з'ясування передумов і наслідків гідробудівництва на Дніпрі та аналізу складного комплексу соціальних і економічних заходів, які проводилися під час спорудження водосховищ Дніпровського гідрокаскаду в 50–70-х рр. ХХ ст., була здійснена у дисертації Н. Горло [7].

Спорудження водосховищ як гідротехнічних об'єктів призвело до затоплення багатьох пам'яток історії. Водосховища Дніпровського гідрокаскаду вже протягом кількох десятиліть руйнують берегову зону, на якій розташовані археологічні пам'ятки різних епох. Вивчення цього питання і збереження історичної спадщини минулого займаються археологи [8]. Затоплення Великого Лугу як втрату господарської спадщини запорозького козацтва розглянула історик С. Ісмаїлова [9].

За відсутності ідеологічного тиску, в публікаціях періоду незалежності з'явилися різні теорії пояснення причин будівництва гідрокаскаду, які, втім, не завжди спираються на наукові методи. Домінуючим є підхід, за яким масштабне гідроенергетичне будівництво було втіленням сталінського плану перетворення природи. Відомий історик М. Браїчевський зауважив, що реалізація плану перетворення природи була спробою покращити фінансову ситуацію в СРСР на початку 1950-х рр. [10]. Інший погляд запропонував В. Кредо, який вважає, що Дніпровський гідрокаскад, задуманий комуністичним керівництвом як водна перешкода на шляху гіпотетичного вторгнення противника із Заходу на Харків, Луганськ, Маріуполь, Донбас, Шебелінське родовище газу і Кавказ [11]. Думки, що гідрокаскад був прикриттям могутнього водного оборонного рубежу, на випадок війни з НАТО, дотримується В. Багнюк [12]. Він також переконаний, що основна мета спорудження гідрокаскаду – це знищення історичної пам'яті українського народу, заради чого були затоплені козацькі січі, хутори та дніпровські плавні. Журналіст Є. Ромін приєднується до думки В. Багнюка: «Може, тому й були повністю затоплені ці землі, бо то були не просто острови та береги, а сама історія наша» [13].

Оскільки спорудження об'єктів Дніпровського гідрокаскаду зачіпало інтереси різних галузей народного господарства, з'ясування причин масштабного гідробудівництва і аналіз його наслідків залишаються міжгалузеву проблемою. У період спорудження Дніпровського гідрокаскаду першочергово враховувалися інтереси гідроенергетики, що призвело до другорядного значення потреб інших галузей, тож викликає інтерес оцінка

практики гідробудівництва саме представниками цієї галузі. Сучасна оцінка ефективності і наслідків будівництва об'єктів Дніпровського гідрокаскаду знаходить відображення на сторінках галузевого журналу «Енергетическая политика Украины». Співробітник центру оцінки політичних ризиків С. Гончаров не вважає великою проблемою вилучення з обігу цінних сільськогосподарських земель, тому що «за грамотної постановки питання, господарське використання території замінюється господарським використанням акваторії» (таку ж думку енергетики висловлювали і в період гідробудівництва), але визнав: суть сучасних проблем полягає у тому, що за радянської доби занадто захопилися розвитком гідроенергетики і зарегулювали стік Дніпра такою мірою, що він перетворився на ланцюг мілководних штучних озер [14, 65]. М. Копилов стверджує, що питання покращення екології Дніпра потрібно вирішувати з участю енергетиків, для яких «настав час виплачувати дивіденди» [15, 67]. Тобто, з боку енергетиків, присутня критика радянської гігантоманії і визнання відповідальності енергетиків за екологічні проблеми Наддніпрянщини.

Енергетична ефективність Дніпровських гідровузлів аналізується в працях вчених-економістів Б. Лановика, З. Матисякевича, Р. Матейка, М. Лукашевича [16], які намагаються дати економічну оцінку роботі гідровузлів, порівнюють її з роботою теплових електростанцій і роблять висновок, що ТЕС є більш економічно вигідними, тому що саме вони забезпечували приріст в енергетичній галузі післявоєнного періоду.

Вирішення екологічних проблем Дніпра відбувається вкрай повільно, а отже, дослідження екологічних наслідків гідробудівництва є однією з пріоритетних тем. Окремі періодичні видання ще у 1990-х рр. запровадили серію публікацій щодо екологічного стану Дніпра, як, наприклад, газета «Зелений світ» [17]. У газеті «Голос України» середини 1990-х рр., під рубрикою «Куди течеш, Дніпро?» надруковано проблемні статті В. Дупака, М. Нечипоренка, Б. Сидоренка, Л. Титаренко, Г. Філіпчука [18]. В усіх працях, присвячених екології Дніпра, наголошується на тому, що виток екологічних проблем беруть початок у роки будівництва гідрокаскаду. Ці ж проблеми буди відображені на сторінках газети «Урядовий кур'єр» у статтях В. Багнюка, В. Поліщука, В. Сандула, А. Сироти [19].

Показово, що важливі питання функціонування дніпровських водосховищ набули актуальності для інших загальноукраїнських видань, що свідчить про загальнодержавне значення проблеми Дніпра, яку треба вирішувати спільно. У 1994 р. «крутий стіл» з проблем екології Дніпра організували Міністерство охорони навколишнього середовища і журнал «Дніпро» [20]. Тема екологічної проблеми річки висвітлювалася і на сторінках «Демократичної України» [21], і «Літературної України» [22]. Екологічні наслідки гідробудівництва обговорювали і регіональні періодичні видання наддніпрянського регіону, зокрема «Каховська зоря» (Херсонська обл.), «Вісник Кременчука» (Полтавська обл.) [23] та ін.

У процесі дискусії щодо енергетичної і екологічної проблем пропонувалися різні варіанти їх вирішення, у тому числі досить радикальний варіант спуску водосховищ. Однак виважена оцінка можливих наслідків цього заходу призвела до усвідомлення, що спуск водосховищ є нереальним, потрібно шукати інші шляхи покращення екологічного стану Дніпра. Цю проблему вважають назрілою представники різних галузей народного господарства, її піднімають на сторінках галузевих видань Д. Савчук, В. Козак, В. Романенко, С. Поташник і В. Тимченко [24].

На сучасному етапі розвитку науки поєднання історичних і екологічних знань поставило на порядок денний таку важливу проблему, як «екологія і політика». Одними з перших публікацій на цю тему були праці В. Поліщука, В. Багнюка, В. Шибка, В. Борейка, В. Грамма, О. Васюти, С. Васюти, Г. Філіпчука [25]. Порушення рівноваги в природі, внаслідок техногенного впливу людської діяльності, автори ставлять у пряму залежність від політики тоталітарного режиму. Дослідники вважають, що можна вести мову про особливе явище – «сталінську екологію», яка згубно вплинула на екологічне мислення наступних поколінь. Ставлення до екологічних проблем, сформоване в СРСР, відображене у досить красномовній назві монографії С. Васюти: «Радянський екоцид в Україні: історичні витоки, труднощі подолання» [26]. Загалом «екологічний» напрям дослідження Дніпровського гідрокаскаду домінує у сучасному суспільно-науковому дискурсі.

Останнім часом все більшого значення набуває вивчення людського фактору у масштабній практиці радянського гідробудівництва. У контексті соціально-економічної історії Наддніпрянщини, його можна розглядати і як ставлення організаторів гідробудівництва до потреб переселенців, і як вплив техногенних перетворень на життя та долю людини. Водосховища істотно вплинули на екологію і соціальну сферу Наддніпрянщини: в результаті затоплення плавнів, збіднів багатий тваринний і рослинний світ, змінився видовищний ландшафт регіону, зникли мальовничі українські села, втрачена історична пам'ять народу, традиції, зв'язок поколінь. Відродженням пам'яті про затоплені села займається запорізький вчений-філолог В. Чабаненко, який склав історико-топонімічний словник «Великий Луг Запорозький» [27]. У 2009 р. еколога-краєзнавчий часопис «Свята справа – ХХІ» присвятив окремий номер Великому Лугу, втраченому внаслідок спорудження Каховського водосховища, і проблемам останнього.

Чимало видань сьогодні публікують спогади переселенців, що є безцінним джерелом для вивчення ставлення людей як до практики гідробудівництва загалом, так і до потреби у переселенні. Як приклад, можна назвати статті В. Жарова, Л. Ковальчук, А. Литвин, М. Матяш, К. Сушка, А. Шульги [28]. Вони також висвітлюють соціально-економічні заходи в рамках кампанії переселення, а їх розгляд через призму індивідуального сприйняття дозволяє надати історії людського виміру. У цілому важлива роль численних статей і нарисів, які друкуються в центральних і місцевих періодичних виданнях України, полягає у тому, що вони наголошують на актуальності сучасних проблем Дніпровського гідрокаскаду і підтримують постійний інтерес до цієї теми у читачів.

Таким чином, огляд сучасної історіографії проблеми спорудження Дніпровського гідрокаскаду засвідчує тривалий суспільний інтерес до цього явища. Міждисциплінарний характер проблеми зумовив те, що наявна література стосовно гідрокаскаду є досить різноплановою за змістом (технічна, економічна, екологічна, періодична), хоча власне історичних досліджень небагато. Щодо пріоритетної проблематики праці можна відзначити висвітлення, на основі широкого кола джерел, планів радянського керівництва у галузі гідробудівництва, високий ступінь аналізу проблем енергетичної ефективності й екологічних наслідків гідробудівництва, але недостатній рівень вивчення питань соціально-економічної політики, яка здійснювалася урядом під час переселення. З огляду на актуальність подолання негативних наслідків гідроенергетичного будівництва, сьогодні вивчення його проблем має як практичне зна-

чення, так і наукові перспективи. Важливою умовою успішної роботи є залучення нових архівних джерел та неупереджений погляд на події минулого.

1. Панченко П.П., Тимченко С.М. Великодніпровство: міфи і реальність // Вісті з України. – 1992. – 10–16 грудня.
2. Тимченко С.М. Українське село: проблеми етносоціальних змін. 1959–1989. – Запоріжжя, 1995.
3. Панченко П.П., Шмарчук В.А. Аграрна історія України: Підручник. – К., 2000.
4. Панченко П.П. Становище українського села (60–80-і рр.) // Укр. істор. журн. – 1989. – № 8; Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ століття (Українське село: поступ, сподівання, тривоги). – К., 1995.
5. Падалка С.С. Українське село в контексті політики тоталітарної держави (60–80-і рр. ХХ ст.). – К., 2002.
6. Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.). – К., 2003.
7. Горло Н.В. Спорудження водосховищ Дніпровського гідрокаскаду: соціальний та економічний аспекти (50–70-ті рр. ХХ ст.): Дис. ... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 2007.
8. Тоцьев Г.Н., Андрух С.И. Мамай-гора (1988–1998 гг.): итоги и перспективы исследований // Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья. – Запорожье, 1999.
9. Ісмайлова С.І. Руйнація господарської спадщини запорізького краю в 50-і рр. ХХ ст. // Наукові праці історичного факультету ЗДУ. – Вип. VIII. – Запоріжжя, 1999.
10. Брайчевський М. Конспект історії України. ХХІІ. Постіндустріальна епоха // Старожитності. – 1992. – № 10.
11. Кредо В. Дніпровський каскад ГЕС загрожує Європі? // Зелений світ. – 1996. – № 1.
12. Багнюк В. Міни уповільненої дії. Що дали нам дніпровські водосховища // Урядовий кур'єр. – 2001. – 11 серпня.
13. Ромін Є. Що для нас плавні, а також... Що з ними далі робити? // Наддніпрянська правда. – 1994. – 24 вересня.
14. Гончаров С. Днепровский каскад // Энергетическая политика Украины. – 2003. – № 12.
15. Копылов Н. Когда «вода» не означает «жизнь»... // Энергетическая политика Украины. – 2003. – № 2.
16. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. – К., 1999; Лукашевич М.М. Україна: історико-економічний огляд. – К., 1997.
17. Енергетика і екологія: конфлікт триває // Зелений світ. – 1998. – № 5; Сандул В. Ми наближаємо себе до планетарної трагедії // Зелений світ. – 1993. – № 2; Борейко В., Грамма В. Від Сталіна до Хрущова. Як тоталітарна система планомерно нищила природу України // Зелений світ. – 1993. – № 6.
18. Дупак В. Іде ж воно все те поділося... // Голос України. – 1995. – 7 жовтня; Нечипоренко М. Зона екологічно-го... розбою // Голос України. – 1995. – 14 жовтня; Сидоренко Б. Ріка – храм чи стічна канава // Голос України. – 1995. – 16 вересня; Титаренко Л. Пити. Тільки не дніпровську // Голос України. – 1995. – 30 вересня; Филипчук Г. «Погосподарювали». Настав час одуматися // Голос України. – 1995. – 4 жовтня.
19. Багнюк В., Поліщук В. Чи можна випити Дніпро... // Урядовий кур'єр. – 1994. – 21 червня; Сандул В. Ой Дніпро, Дніпро... // Урядовий кур'єр. – 1996. – 27 лютого; Сирота А. Що ж усе-таки буде з Дніпром? // Урядовий кур'єр. – 1992. – 23 жовтня.
20. Річка, яка тече через серце кожного українця: «Круглий стіл» Міністерства охорони навколишнього природного середовища і журналу «Дніпро» // Дніпро. – 1994. – № 1.
21. Татарінова Л. Риба шукає де глибше. Чи знайде? // Демократична Україна. – 1997. – 28 січня.
22. Плачинда С. Хто стане рятівником і господарем ревучого? // Літературна Україна. – 1989. – 16 листопада.
23. Кузьменко М. Як себе почувати, Дніпре? // Каховська зоря. – 1994. – 1 жовтня; Обревко Л. Ой Дніпро, Дніпро... // Вісник Кременчука. – 2004. – 19 серпня.
24. Савчук Д. Екологічні та економічні аспекти функціонування Дніпровських водосховищ // Екологічний вісник.

- 2003. – № 5–6; Козак В.В. Дніпро потребує турботи // Техніка АПК. – 2001. – № 7–9; Романенко В.Д. Водные ресурсы Днепра и его экологическое состояние // Гидробиологический журнал. – Т. 34. – 1998. – № 2; Поташиник С.І., Тимченко В.М. Ще раз про дніпровський каскад водосховищ // Энергетика и электрификация. – 2003. – № 5.
25. Полищук В., Багнюк В. Екологічні наслідки тоталітаризму в Україні: що робити // Визвольний шлях. – 1998 (срудень); Шибко В.Я. Екологія і політика. – К., 1991; Борейко В.В. Белые пятна природоохраны. – К., 2003; Васюта О.А., Васюта С.І., Філіпчук Г.Г. Екологічна політика: національні та глобальні реалії: У 4 т. – Т. 2. – Чернівці, 2004.
26. Васюта С.І. Радянський екоцид в Україні: історичні витоки, труднощі подолання. – Тернопіль, 2000.
27. Чабаненко В.А. Великий Луг Запорозький. Історико-топонімічний словник. – Запоріжжя, 1999.
28. Жаров В. «Нема Дніпра, одна вода осталась...» // Выбор. – 1991. – № 11; Ковальчук Л. Киевское море: там, где сейчас лежит радиоактивный ил, прежде было 52 села // Сегодня. – 2002. – 25 марта; Литвин А. Утоплене село // Інформаційний бюлетень. – 2003. – 17 липня; Сушко К. Гибель Гилей // Суббота плюс. – 2001. – 18–24 января; Шульга А. Море чи людське горе? // Вісті. – 1996. – 3 лютого.

Gorlo N.V. The construction of the Dnieper hydro cascade in the 1950–70th years: the modern historiography. The article is devoted to the analysis of modern publications about the history of the Dnieper hydro cascade construction and consequences of this hydraulic engineering works. Taking into account the interdisciplinary nature of the problem were researched the concepts of representatives as historical so other sciences.

Key words: historiography, Dnieper hydro cascade, hydropower building

О. О. Івченко

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ 1953–1959 рр.: СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті розглядаються історіографічні аспекти соціально-економічних змін в українському селі 1953–1959 рр. Відзначено процес звільнення українських вчених від радянських стандартів у висвітленні державної аграрної політики. Визначаються особливості й характерні риси історіографічного процесу в цілому.

Ключові слова: сучасна історіографія, соціально-економічні перетворення, селянство, аграрна політика

Розвиток сільськогосподарського виробництва є надзвичайно важливою складовою економічного поступу держави. На сьогодні важливим залишається вирішення актуальних проблем економічного та соціального розвитку на селі. Відповідно, звернення до історичного досвіду допомагає не лише усвідомити складні інтеграційно-господарські процеси минулого, але й зробити висновки задля подолання викликів сучасності. У цьому контексті світова економічна криза ставить перед українською державою складні завдання на здатність продуктивно, а головне – соціально-орієнтовано розвивати сільське господарство.

Період 1953–1959 рр. щодо студювань розвитку українського села поки ще не став предметом окремого історіографічного дослідження. Хоча в сільському господарстві Радянської України цього етапу мали місце значні структурні зміни, результатом яких стало швидке піднесення виробництва, підвищення добробуту, рівня й якості життя сільського населення. Так, період 1954–1958 рр. сучасні українські історики О. Завальнюк та І. Рибак вважають «найпродуктивнішим у сільському господарстві, після 1922–1926 рр.» [1, 181]. Більшість науковців загалом погоджуються, що 1950-ті рр.

в історії сільського господарства стали часом найвищого розквіту останнього за доби СРСР [2]. Метою цієї статті є аналіз доробку сучасних українських та зарубіжних науковців, які студіювали проблематику соціально-економічних перетворень в українському селі 1953–1959 рр.

У 1990-х рр., після проголошення Україною незалежності, в історіографії почалися складні процеси переосмислення власного історичного досвіду та історіописання, а історична наука поступово відходила від заідеологізованої марксистсько-ленінської концепції історичного розвитку. Після розпаду СРСР намітився і розвиток нових світоглядних і проблемно-тематичних орієнтирів, які сьогодні стали основоположними. Зокрема це плюралізм думок, відмова від тенденційності, а також застосування новітніх історіографічних підходів і методології. Останнє стало можливим, завдяки ознайомленню українських істориків зі здобутками світової історіографії, з якої вітчизняні дослідники перейняли теорії повсякденності, модернізації, тоталітаризму.

Певним дороговказом для сучасних українських істориків, які досліджують питання соціально-економічної історії українського села доби хрущовської «відлиги», стали ґрунтовні публікації В. Литвина [3–4], В. Барана [5–6], П. Панченка [7], С. Кульчицького [8–9]. Їхні праці відзначаються глибиною творчого аналізу та важливістю висновків у контексті творення реальної моделі історії українського села 1953–1959 рр. Теоретичні узагальнення згаданих дослідників значною мірою стали аксіоматичними та використовуються багатьма науковцями більш вузького тематичного спрямування.

Для сучасної української історіографії характерним залишається студювання різних аспектів соціально-економічного розвитку українського села досліджуваного періоду. Так, соціально-побутові умови проживання на селі з 1953–1959 рр. були проаналізовані в монографіях І. Рибак та Л. Ковпака [10–11]. Створення нової для виробничо-професійної та соціальної структур села верстви – виробничої інтелігенції, розкрив у спеціальній монографії О. Нікілієв [12]. Черкаська дослідниця І. Лубко також проаналізувала зміни в сільському господарстві України часів правління М. Хрущова, зокрема стан матеріально-технічного забезпечення колгоспів, прослідкувала зрушення в матеріальному становищі селянства, реконструювала процес зміни обчислення й обсяги оплати праці колгоспників [13]. Реформи в організації сільського господарства України 1953–1959 рр., зокрема укрупнення колгоспів, втілення ідеї агроміст, колгоспно-радгоспна система, стали предметом дослідження І. Романюка [14].

Своєрідним підсумком сучасної історіографії досліджуваної проблеми стало видання нарисів двохомотної «Історії українського селянства» (2006 р.) [15]. Сімнадцятий розділ другого тому, написаний спільно В. Даниленком та І. Романюком, присвячений історії українського села доби реформ М. Хрущова [16]. У цій та інших працях застарілі підходи та стереотипи радянської історіографії були подолані остаточно. 2010 р. побачила світ ґрунтовна колективна монографія, написана вченими Інституту історії України НАНУ, – «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» [17]. Вона стала результатом опрацювання оригінальних джерел, більшість з яких вперше були введені до наукового обігу. Автори монографії проаналізували основні параметри соціальної стратифікації соціуму українців, в тому числі селянства першої половини 1950-х рр. Так, соціально історію повоєнного українського суспільства, досліджену українською та англійською історіографіями, у